

подальших пошуків спрямовані на визначення ризиків, що супроводжують навчально-виховний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко Н. В. Анализ тенденций уровня травматизма и профессиональных заболеваний в Украине / Н. В. Бойченко // Экономика и управление. – 2013. – № 6. – С. 54-58.
2. Мартьякова Е. В. Реформирование экономического механизма управления охраной труда в Украине / Е. В. Мартьякова // Охрана труда. – 1998. – № 6. – С. 9-12.
3. Полуянов В. Травматизм и профессиональная заболеваемость в Украине в зеркале международной организации труда: эмпирический анализ / В. Полуянов, Д. Ляшов // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 – С. 133-137.
4. Профілактика нещасних випадків / Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України // режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/profilactika>
5. Сичікова Я. О. Впровадження інновацій у процес навчання основам охорони праці / Я. О. Сичікова // Збірка тез доповідей Всеукраїнської конференції молодих вчених, студентів, аспірантів “Якість і безпека життя і діяльності людини: стандарти, орієнтири і перспективи” (м. Миколаїв, 15-20 травня). – С. 118–120.
6. Хайруллина Л.И. Культура охраны труда как элемент управления предприятием / Л.И. Хайруллина, В.С. Гасилов // Фундаментальные исследования. – 2012. – №11. – С. 665–669.

Анотація

У статті досліджується стан травматизму в закладах освіти, виявлено основні шляхи його мінімізації через формування культури охорони праці. Також встановлено фактори, що формують та впливають на культуру охорони праці в закладі освіти.

Ключові слова: охорона праці, травматизм, культура охорони праці, заклади освіти.

Аннотация

В статье исследуется состояние травматизма в учебных заведениях, выявлены основные пути его минимизации путем формирования культуры охраны труда. Также установлены факторы, которые формируют и влияют на культуру охраны труда в учебном заведении.

Ключевые слова: охрана труда, травматизм, культура охраны труда, учебные заведения.

Summary

The article examines the state of traumatism in educational establishments. There have been defined the main ways of minimization of it by means of forming of labour protection's culture.

Key words: safety, traumatism, labour protection's culture, education.

УДК 377.111.3

Т. В. Дурнєва,

аспірантка

(Бердянський державний педагогічний університет)

НАДАННЯ СМИСЛІВ ПРОФЕСІЙНИМ ЦІННІСНИМ ОРІЄНТАЦІЯМ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтації слугують своєрідним критерієм, фільтром у визначенні ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, системи установок. Сьогодні постає нагальна необхідність формування нових ціннісних орієнтацій, ціннісного світогляду керівника навчального закладу (НЗ), який житиме і працюватиме у XXI столітті в Україні – незалежній європейській державі. Очевидно, що в контексті інноваційної освіти проблема формування професійних ціннісних орієнтацій керівника НЗ потребує переосмислення.

Мета статті – дослідити різні теоретичні, філософські та психолого-

педагогічні підходи до смислотворної управлінської діяльності керівника освітньої установи на засадах аксіологічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування поняття “цінність” пройшло складний історичний шлях. В античній і середньовічній філософії ціннісні характеристики засобами міфології, езотерики та релігії включалися в саме життя, розглядалися як імпліцитні якості, нерозривні з реальністю та життєвим досвідом. Дослідження цінностей як таких стало можливим тоді, коли поняття реальності поділилося на реальність у власному розумінні й цінність як об’єкт людських уподобань, пристрастей та прагнень.

Філософське вчення про природу цінностей, їх структуру та місце в життєдіяльності людини називається аксіологією. Головним завданням аксіології виступає визначення самого поняття “цінність”.

Сучасна філософія і методологія науки розглядає поняття цінностей як одне із найскладніших. Теоретико-методологічне обґрунтування цінностей знаходимо в працях вітчизняних та зарубіжних філософів і соціологів (В. Лутай, В. Кремень, І. Зязюн, Н. Ткачова, Ю. Пелех, В. Крижко, А. Ятченко, Н. Речер, Б. Гершунський, Ю. Школенко, О. Дробницький, І. Майзель, М. Розов, М. Каган, В. Марков, Ю. Солонін, О. Научитель, К. Байер).

В Україні, як і в багатьох країнах світу, зростає молода наука – філософія освіти (В. Лутай, М. Култаєва, В. Андрущенко, М. Михальченко, В. Корженко, С. Клепко, Л. Горбунова), предметом якої в тому числі є ціннісний потенціал освіти.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці виділяються три основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття “цінність”:

– як до соціальної проблеми (І. Курас, М. Михальченко, Л. Сохань, О. Донченко, І. Мартинюк, Т. Бутківська, А. Ручка, І. Тараненко, Н. Ткачова);

– як до психологічної проблеми (І. Бех, Г. Балл, Т. Яценко, С. Максименко, М. Боришевський, В. Лисенко, А. Бойко, Т. Гринчук, В. Губенко, В. Тюріна, І. Ващенко);

– як до педагогічної проблеми (Н. Ничкало, І. Лебідь, О. Сухомлинська, І. Жерносек, Н. Шуст, П. Ігнатенко, О. Вишневський, В. Струманський, В. Костів, Б. Кобзарь, В. Василенко, Р. Захарченко, В. Іздебська, Р. Скульський, І. Іванюк, С. Єрмакова, В. Семиченко, І. Спирін, В. Скутіна).

У сучасних психологічних словниках цінність інтерпретується як поняття, за допомогою якого характеризується певне значення (для сукупності осіб) та особистісний смисл (для конкретних індивідів) певних явищ навколишньої дійсності [5].

П. Горностай у словнику-довіднику з психології особистості визначає “цінність” як важливе значення, що відповідає актуальним потребам людини, ідеалам, її особистісним смислам. Цінності – не просто об’єкт потреб, а опосередкований культурою еталон у їх досягненні, що має трансцендентний характер [12].

Цінність – це сутність та умова повноцінного буття суб’єкта. Імпонує

нам і твердження А. Маслоу про те, що цінності людини мають у своїй основі глибоко різне сприйняття нею фізичного, соціального та власного психологічного світу, організація якого безпосередньо пов'язана з індивідуальною системою вартостей [10].

Не можливо не погодитися з думками інших учених, які вважають, що цінності – найважливіший регулятор життєдіяльності (І. Бех, К. Островська) [2]. Саме цінності та смислутворювальні мотиви, як зазначає С. Максименко, роблять життя людини структурованим, упорядкованим, і є важливими компонентами спрямованості її особистості [9].

Як переконує О. Молчанова, цінності займають місце на перетині мотиваційної сфери особистості та світоглядних структур її свідомості, будучи одночасно джерелами й носіями смислів, виконуючи пізнавальну та регулятивну функцію в активності людини [11]. Отже, категорія “цінність” у методології і реальній практиці управління тісно взаємопов'язана з важливим поняттям “смысл”.

У сучасному філософському словнику “смысл” трактується як сутність чого-небудь, те, що відіграє особливу роль. Зазначене поняття в одних джерелах розглядається як те ж саме, що і “значення”; в інших – як термін із певною концептуальною відмінністю; а завдяки працям Г. Фреге смысл узагалі описується в ширшому контексті, ніж значення [13].

В. Гегель в поняття “смысл” вкладав розуміння цілі (мети). Д. Лукач відзначав: “Гегель вирішував питання, як надати особистому життю сенс, зберігши його до кінця днів” [7].

Е. Гуссерль, який започаткував філософію феноменологізму, зазначає, що джерелом смислів є свідомість, діяльність якої і надає сенс усьому навколишньому. Кожен смысл інтенціонально (властивість людської свідомості – бути спрямованим на деякий предмет) міститься у внутрішній сфері нашого власного життя та формується в суб'єктивній генезі свідомості. Він є основною утворювальною тканиною свідомості; адже явища, феноменологічно дані їй, є його одиницями; смысл повинен бути розкритий, водночас він постійно міститиме нові горизонти, які потребуватимуть розгляду й усвідомлення [3].

Важливим феноменом свідомості “смысл” називає і М. Хайдеггер, стверджуючи, що про сутність відповідного явища можна говорити тоді, коли маємо справу з роздумами, розумінням, визначенням. Форма, в якій смысл виступає у дійсності, – процес судження, осмислення, а це більше, на думку вченого-філософа, ніж просто усвідомлення [14].

За К. Ясперсом, згадане утворення також є предметом розуміння; воно вкладається людиною в психічні феномени, зумовлюється її усвідомленими намірами й реалізується нею [15].

М. Бахтін зазначає, що смысл дає індивідові безпосередню позачасову опору. Смыслом він називає відповіді на різноманітні питання; а те, що не відповідає на жодне з них, – позбавлене сенсу. Мислитель також підкреслює відмінність значеннєвої сторони будь-якого предмета та його ціннісно-смыслового аспекту, який породжується залученням до певної вищої цінності [1].

Отже, смысл життя пов'язаний з об'єктивно важливими цінностями,

які виступають найвищою метою людської діяльності взагалі й управлінської зокрема. Зокрема, Й. Фіхте найвищий сенс убачає в досягненні індивідом згоди із самим собою. Відтак, життя повинне бути наділене смислами й переживатися як головна цінність. Проте знайти сенс – це одна сходишка, а наступна, ще більш значуща – його реалізувати. На думку Ф. Ніцше, якщо в людині є основа для життя, вона витримає майже всі його умови. Тобто, життя є більш наповненим смислом для неї [8].

Пошук особистістю смислу власного життя завжди потребує роботи внутрішніх духовних джерел енергії. М. Монтень стверджує, що життя неможливо назвати добром чи злом як таким, хоча ці складові наявні в деякій мірі, але вираження їх відбуватиметься в залежності від того, у що ми самі його перетворюємо. Життя має смисл, якщо в людині є прагнення до найвищого та абсолютного добра.

М. Зайцева зазначає, що “реальність виявляє себе як смислові координати особистісного здійснення людини буттям”; культурна реальність постає як певна система цінностей у їх відношенні до людини, а цінність світу “полягає у його ставленні до людини: у його відкритості, в усьому, що складає мету і смисл її існування”. Як стверджує вчений, саме на основі смислів продукується культурна реальність як система матеріальних і духовних цінностей, що визначають індивідуальне здійснення буття людини у світі [4].

Отже, аналіз фундаментальних філософських концепцій дає змогу стверджувати, що категорії цінностей та поняття смислу учені-філософи всіх часів відводять пріоритетні позиції – як значущим аспектам функціонування особистості, осмислення засад власного життєдійснення і вибору таких стратегій саморозвитку, що відповідають вищим духовним канонам людинотворення.

У психолого-педагогічній літературі цінності розрізняють за змістом та за смислом. За змістом виокремлюють термінальні та інструментальні цінності, а за смислом – релігійні, морально-естетичні, морально-етичні, культурологічні, гуманістичні, раціогуманістичні та ін.

Цінність М. Рокич визначає як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотнього способу поведінки або кінцевої мети існування. Цінності особистості поділяються на дві групи (на основі того, яким цілям та задачам слугує та або інша цінність).

Перша група – цінності-цілі (термінальні цінності, Т-цінності) відображають основні цілі людини та її довготривалу життєву перспективу. Друга група – цінності-засоби (інструментальні цінності, І-цінності) характеризують шляхи, які вибираються для досягнення цілей життя, вони є інструментом реалізації Т-цінностей.

Необхідно відзначити, що основна форма функціонування цінностей – це ціннісні орієнтації, які є ступенем переходу цінностей у діяльність. Трактуючи цей термін, дослідники визначають ціннісні орієнтації як складний соціально-психологічний феномен, що

характеризує спрямування і зміст активності особистості як складову системи відносин, яка мотивує позитивізм у ставленні до навколишнього світу й самого себе, наповнює смыслом діяльність людини, регулює її поведінку і вчинки.

Ціннісні орієнтації керівника навчального закладу є найважливішим елементом його внутрішньої культури, що закріплюється життєвим досвідом, всією сукупністю його емоційних переживань і відмужовує значуще, суттєве для людини від несуттєвого, незначущого. Сукупність сформованих ціннісних орієнтацій утворюють свого роду вісь свідомості, яка забезпечує сталість особистості керівника, спадковість певного типу поведінки і діяльності в управлінні й керівництві. Ці процеси простежуються у спрямованості потреб, запитів та інтересів.

Окремим напрямом у вивченні процесу формування ціннісних орієнтацій є дослідження професійного становлення керівника навчального закладу. Система професійних ціннісних орієнтацій функціонує в системі загальнолюдських цінностей.

Професійні цінності – це орієнтири, на основі яких людина обирає, опановує і виконує свою професійну діяльність. Професійні цінності – це віддзеркалення вимоги професії та суспільства до аксіосфери особистості фахівця. Професійні цінності педагогічних фахівців визначаються сучасними цінностями освіти, її цілями, принципами, нормами та, будучи інтеріоризовані особистістю керівника НЗ, стають професійними ціннісними орієнтаціями. Орієнтація в педагогічній професії як суб'єктивно-особистісне утворення у всіх своїх проявах, як зазначає В. Шнейдер, виражає особистісний сенс, значущість, цінність для керівника освітнього закладу своїх професійних задумів. Змістовна ж сторона значущості розкриває характер особистісного, суб'єктивного ставлення керівника НЗ до професії крізь систему його професійно-педагогічних цінностей.

Професійні ціннісні орієнтації як індивідуальні (особистісні) утворення є ті ціннісні орієнтації фахівця, наявність яких забезпечує якісне виконання ним професійної діяльності. Різноманітні сфери професійної діяльності сучасної людини висувають вимоги не тільки до спеціальних знань, умінь і навичок, особистісних якостей, а й до ціннісної спрямованості, ціннісних ставлень, позицій, переконань. Становлення професійних ціннісних орієнтацій відбувається у взаємодії двох полярностей у єдиному полі – особистості і професії, які обумовлюють розвиток одна одної. Таке поєднання втілюється в професійних ціннісних орієнтаціях, узгодженість яких попереджає дихотомію між вимогами професії й особистісними потребами, визначає становлення професійної аксіосфери фахівця. У кожній галузі професійні ціннісні орієнтації фахівців наповнюються відповідно її цілям, змісту, принципам тощо. Основні вимоги до професійних ціннісних орієнтацій керівника НЗ ґрунтуються на цінностях сучасної освіти, які втілюються у меті, гуманістичній парадигмі, концептуальних підходах і принципах.

Професійні ціннісні орієнтації – це інтеріоризовані (прийняті) особистістю специфічні визначення об'єктів чи суб'єктів професійної

сфери як значущих відносно професійних потреб. Вони виступають регулятором діяльності (виконують нормативну функцію) особистості за допомогою дії на систему професійних мотивів.

О. Горбенко пропонує таку систему професійних цінностей: 1) ключові, базові цінності (життя, здоров'я, особистість, гуманізм, добро, справедливість, рівність, щастя та ін.); 2) соціально-регламентуючі цінності (доброта, милосердя, моральна вихованість, соціальна зрілість, порядність, активність, любов до людей); 3) колегіально-регулювальні цінності (колегіальність, професійна репутація, доброзичливість, довіра, взаємодопомога, здатність визнавати свої помилки); 4) професійні цінності (любов до професії, сприйняття себе як спеціаліста, вимогливість до себе, професійна честь, професійна гідність, потреба в постійному професійному самовдосконаленні).

В. Сластьонін виокремлює поняття “професійно-ціннісні орієнтації”, які трактує як систему стійких вибіркового відносин керівника НЗ до найбільш значущих аспектів професійної діяльності, що формуються на основі широкого спектру всіх духовних відносин особистості.

Як зазначає Б. Додонов, об'єктивне значення діяльності та її особистісний смисл не повинні розходитися. Якщо ця діяльність спрямована на створення певних цінностей, то саме вони й повинні бути основним мотивом діяльності суб'єкта.

Головний сенс управлінської діяльності полягає в отриманні нової якості керованого процесу, що неможливо без розумових, творчих зусиль. Зміст функцій управління відображає суть і характер управлінського впливу: для регулятивної функції це створення або застосування необхідних соціальних норм. Спосіб реалізації функцій визначає засоби або (можливості) зміни управлінських взаємозв'язків: для зазначеної функції – це здатність до впорядкування відносин між людьми за допомогою впливу на їх свідомість, поведінку або діяльність.

У науці широко відомий феномен особистого сенсу, завдяки якому в процесі спілкування кожен з партнерів, ґрунтуючись на своїх знаннях, по-своєму сприймає й інтерпретує повідомлення. Очевидно, що ці розбіжності в смислах інформаційних повідомлень і породжують конфлікти між партнерами. М. Бахтін підводить до необхідності розуміння людиною також і “великого часу”, що представляє собою “нескінченний і незавершений діалог, у якому жоден сенс не вмирає” [6].

І. Бех пише: “Поняття “особистісного смислу” є такою складовою індивідуальної свідомості, в якій знаходить відображення пристрасність цієї свідомості, яка зумовлена споживацько-мотиваційною сферою суб'єкта, реальністю його життя у світі. Особистісний смисл об'єктів, явищ, а також усіх здобутків культури (наукових понять, моральних норм, художніх образів тощо) та психологічних здобутків людини (знань, здібностей, особистісних якостей) – це характеристика, якої вони набувають у результаті того, як вони були представлені людині. Тобто – це пристрасність, атрибут свідомості, який пов'язується як емоційне переживання зі сферою людських потреб. Знання цього механізму вкрай необхідне” [2].

Надання управлінських смислів професійно-ціннісним орієнтаціям реалізується за допомогою таких психологічних механізмів: інтеріоризація, ідентифікація, інтерналізація.

Потреби в новому осмисленні виробничої, соціальної, політичної діяльності в умовах швидких змін визначають статус управлінської діяльності як центрального об'єкта актуальних гуманітарних досліджень. Сучасне управління – це трансляція смислів, що просуються вільно організованими мережами, форматуючи простір управління.

Аксіологічний модус визначено увагою до цінностей як змістотворних підстав управління і ставленням до сучасної ситуації не як до критичних обставин, а як до "нових умов". Спостерігається якраз протилежна тенденція – обсяг управління збільшується, управлінська діяльність стає деінституалізованою, включаючи у свій простір все більшу кількість керівників, менеджерів, стратегічних співробітників. Він розширюється, вбираючи в себе всі особливості сучасного соціокультурного багатовимірного контексту, орієнтованого на цінності й смисли.

Орієнтація на цінності (керівника навчального закладу) – це його активна внутрішня, психологічна діяльність щодо гармонізації, впорядкування певних професійних та загальнолюдських цінностей, надання їм ієрархічних смислів у відповідності із типом спрямованості особистості керівника та самовизначеним стилем управління.

Орієнтація на цінності є складним динамічним процесом у структурі особистості керівника, виражає його усвідомлене, вибіркове та відбіркове ставлення до світу цінностей. На цей процес впливають такі чинники, як стать, вік, тип спрямованості особистості, темперамент, рівень домагань, локус відповідальності, рефлексія досвіду тощо.

Отже, саме визнання керівником НЗ найвищої цінності особистості та її особистісного розвитку має слугувати орієнтиром у визначенні смислу подальшої професійної діяльності.

Напрямки подальших наших досліджень ми вбачаємо в розгляді механізмів відрефлексованої ідентифікації керівника навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Собрание сочинений. В 7 т. Т. 5. Работы 1940-х начала 1960-х гг. / М. М. Бахтин. – М. : Русские словари, 1996. – 731 с.
2. Бех І. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу / І. Бех // Шлях освіти : наук.-метод. журнал. – 2010. – №4 (58). – С. 8-9.
3. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль. – М. : Лабиринт, 1994. – 110 с.
4. Зайцев М. О. Особистісне буття в смислому полі європейської культури / М. О. Зайцев. – К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 202 с.
5. Краткий психологический словарь / [сост. Л. А. Карпенко ; под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
6. Кудрявцева Є. І. Психологія управлінської ефективності в умовах розподіленого управління / Є. І. Кудрявцева // Управлінське консультування. – 2013. – № 9 (57). – С. 22-32.
7. Лукач Г. Молодой Гегель и проблемы капиталистического общества. М., 1987. – С. 218.
8. Лэнгле А. Что движет человеком? Экзистенциально-аналитическая теория эмоций / А. Лэнгле; пер. с нем. С. В. Кривцовой. – 2-е изд. – М. : Генезис, 2008. – 235 с.
9. Максименко С. Д. Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : КММ, 2006. – 240 с.
10. Маслоу А. Г. Дальние пределы человеческой психики / А. Г. Маслоу; [пер. с англ.

А. М. Татлыдаевой; научн. ред. Н. Н. Акулина]. – Спб: Евразия, 1997. – 430 с.

11. Молчанова Е. В. Проблема ценностных ориентаций личности в структуре самосознания: автореферат на соиск. уч. степени канд. филос. наук: спец. 09.00.11 "Социальная философия" / Е. В. Молчанова. – Чебоксары, 2011. – 26 с.

12. Психологія особистості: словник-довідник / [за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко]. – К. : Рута, 2001. – 320 с.

13. Фреге Г. Избранные работы / Г. Фреге. – М. : Доминтеллектуальной книги, 1997. – 159 с.

14. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 447 с.

15. Ясперс К. Общая психопатология / К. Ясперс. – М. : Практика, 1997. – 1053 с.

Анотація

У статті розглянуті поняття "цінність" і "смісл" в історичному, філософському та психологічному аспектах. Проаналізовано різні теоретичні, філософські та психолого-педагогічні підходи до смислоутворюючої управлінської діяльності керівника освітньої установи на засадах аксіологічного потенціалу.

Ключові слова: цінність, смисл, ціннісні орієнтації, професійні ціннісні орієнтації.

Аннотация

В статье рассмотрены понятия "ценность" и "смысл" в историческом, философском и психологическом аспектах. Проанализированы различные теоретические, философские и психолого-педагогические подходы к смыслообразующим управленческой деятельности руководителя образовательного учреждения на основе аксиологического потенциала.

Ключевые слова: ценность, смысл, ценностные ориентации, профессиональные ценностные ориентации.

Summary

The article describes the concepts "value" and "meaning" in historical, philosophical and psychological aspects. There have been analyzed different theoretical, philosophical, psychological and pedagogical approaches to meaning building of management activity of manager of educational establishments on the basis of axiological potential.

Key words: value, sense, value orientation, professional value orientation.

УДК 37.018(477)“1917/1920”

Ю. І. Єрмак,

кандидат педагогічних наук, асистент

(Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького)

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ 1917-1920 рр. (ПЛАН ЄДИНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ)

Постановка проблеми. В умовах частих змін уряду Товариство шкільної освіти (ТШО) в період революцій 1917-1920 років стало осередком національного життя, оберегом української культури. Членами Товариства було створено науково-теоретичну систему українського шкільництва, основою навчально-виховного процесу якої було формування національного змісту освіти. Сам навчально-виховний процес здійснювався на фундаменті українознавства, яке ставило завдання опанувати навчальні дисципліни крізь призму української ментальності. Вагомим і актуальним на сьогодні в науковому доробку педагогічних діячів ТШО є твердження про пріоритетність виховання особистості, концептуальна ідея якого – відродження національної самобутності школи, процес гуманізації